

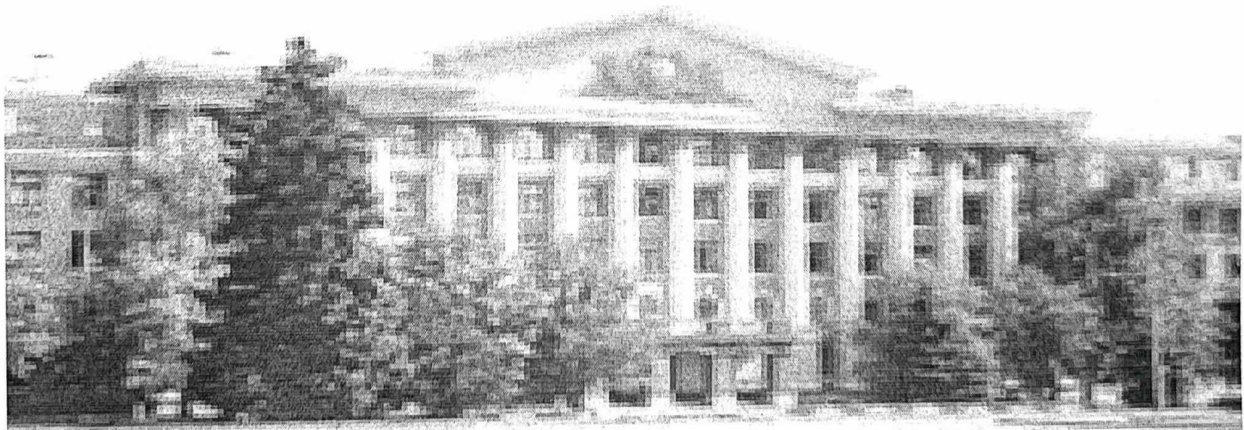
**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра конституційного права та прав людини**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор НАВС
Полковник поліції
Станіслав МОЗОЛЬ

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ТА ДОТРИМАННЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Статус дисципліни: обов'язкова
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)
Ступінь вищої освіти: магістр
Галузі знань: 26 Цивільна безпека
Спеціальність: 262 Правоохоронна діяльність
Освітня програма: «Правоохоронна діяльність»
Форми здобуття вищої освіти: денна/заочна
Мова викладання: українська
Форма підсумкового контролю: залік

Київ – 2025 рік

Розробники:

Сьох Катерина Ярославівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

Халюк Сергій Олександрович - доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ протокол від 14.01.2025 № 8.

Завідувач кафедри конституційного права та прав людини

Катерина СЬОХ

Схвалено науково-методичною радою НАВС
Протокол від 27.01.2025 № 1.

Голова науково-методичної ради

Станіслав МОЗОЛЬ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін, зі змінами (Додаток ____).	протокол науково-методичної ради
протокол засідання кафедри	від __.__.20__ №__
від __.__.20__ №__	

Завідувач кафедри _____
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Голова НМР _____
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін, зі змінами (Додаток ____).	протокол науково-методичної ради
протокол засідання кафедри	від __.__.20__ №__
від __.__.20__ №__	

Завідувач кафедри _____
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Голова НМР _____
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін, зі змінами (Додаток ____).	протокол науково-методичної ради
протокол засідання кафедри	від __.__.20__ №__
від __.__.20__ №__	

Завідувач кафедри _____
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Голова НМР _____
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

1. Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом вивчення навчальної дисципліни є коло питань та проблем, пов'язаних із забезпечення прав людини за сучасних умов, механізмом забезпечення прав людини міжнародного, регіонального та національного рівня, особливостей проваджень, в тому числі судових щодо захисту прав людини.

Міждисциплінарні зв'язки: це юридична дисципліна, яка базується на системі наукових знань фундаментальних та галузевих юридичних наук, зокрема: теорії держави і права; конституційного права України; міжнародного права; право Європейського Союзу та в певній мірі інших галузей матеріального та процесуального права.

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

***Тема 1.** Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації.*

***Тема 2.** Правові засади захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації.*

***Тема 3.** Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів.*

***Тема 4.** Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.*

***Тема 5.** Забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.*

***Тема 6.** Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.*

***Тема 7.** Особливості забезпечення свободи слова*

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми захисту та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності» полягає в тому, щоб надати слухачам комплексне юридичне уявлення про становлення, розвиток і функціонування механізму забезпечення прав людини, його сучасній характеристиці, ознайомити їх з основними положеннями національного законодавства та міжнародно-правових договорів у сфері забезпечення прав людини, практикою ЄСПЛ та національних судів з цих питань.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми захисту та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності» є набуття теоретичних знань та практичних умінь і навичок щодо сучасних прийомів та способів забезпечення та захисту прав людини; функціонування універсальних та регіональних міжнародних інституцій щодо забезпечення прав людини; функціонування та ефективності національного механізму забезпечення прав людини.

Пререквізити. Конституційне право, Міжнародне право, Міжнародний захист прав людини, Застосування стандартів Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод.

Постреквізити. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності.

Програмні компетентності (інтегральні, загальні та фахові) відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів ступеня магістр:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права.

Спеціальні компетентності:

СК1. Здатність брати участь у розробленні та кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти в різних сферах юридичної діяльності, реалізовувати норми матеріального й процесуального права в професійній діяльності.

СК2. Здатність забезпечувати законність та правопорядок, безпеку особистості, суспільства, держави в межах виконання своїх посадових обов'язків.

СК3. Здатність виявляти та аналізувати причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати заходи для їх усунення.

СК4. Спроможність організовувати і керувати діяльністю підрозділів, створених для виконання завдань у сфері правоохоронної діяльності.

СК5. Здатність давати кваліфіковані юридичні висновки й консультації в конкретних сферах юридичної діяльності.

СК11. Здатність взаємодіяти з представниками інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськістю з питань правоохоронної діяльності.

СК12. Здатність до використання технічних приладів та спеціальних засобів, інформаційно-пошукових систем та баз даних, спеціальної техніки, оперативних та оперативно-технічних засобів, здійснення оперативно-розшукової діяльності.

СК15. Здатність вживати заходів з метою запобігання, виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, заходів, спрямованих на усунення загроз приватним та публічним інтересам людини й держави.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію до фахівців і нефахівців; зокрема, під час публічних виступів, дискусій, проведення занять.

ПРН6. Спілкуватися англійською мовою усно і письмово з професійних та наукових питань правоохоронної діяльності на рівні B2 (відповідно до європейської шкали рівнів).

ПРН7. Оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт у процесі управління правоохоронним підрозділом в різних умовах обстановки, а також розробляти відповідні аналітичні та інформаційні матеріали, робити усні та письмові звіти та доповіді.

ПРН9. Використовувати у професійній діяльності сучасні інформаційні технології, бази даних та стандартне і спеціалізоване програмне забезпечення.

ПРН12. Надавати кваліфіковані юридичні висновки й консультації в конкретних сферах юридичної діяльності.

ПРН 15. Модифікувати основні методи та засоби забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримування публічної безпеки та порядку.

ПРН17. Розуміти основи забезпечення національної безпеки, особливості застосування спеціальних засобів (вогнепальної зброї, спеціальних засобів, засобів фізичної сили); технології захисту даних, методи обробки, накопичення та оцінювання інформації; інформаційно-аналітичної роботи, бази даних (в тому числі міжвідомчі та міжнародні); оперативні та оперативно-технічні засоби, здійснення оперативно-розшукової діяльності).

Знання, уміння, навички. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- поняття, генезу та теоретико-правові підходи до інтерпретації прав людини;
- правові засади захисту прав людини. Принцип рівності та заборона дискримінації;
- загальну характеристику європейська правозахисної системи;
- стан та порядок застосування практики ЄСПЛ щодо забезпечення прав людини в Україні;
- ключові аспекти забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в Україні;
- ключові аспекти забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в Україні;
- ключові аспекти забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в Україні;
- ключові аспекти забезпечення свободи слова;
- сучасні підходи до забезпечення свободи зібрань та об'єднань;

вміти:

- давати усні та письмові аргументовані відповіді з питань навчальної дисципліни;
- орієнтуватися в правових актах міжнародного характеру, що регламентують організацію і функціонування механізму забезпечення прав людини;
- юридично правильно кваліфікувати факти, що є основою для виникнення, зміни і припинення відповідних правовідносин;
- здійснювати правову експертизу національних та міжнародних правових актів, давати кваліфіковані юридичні висновки;
- аналізувати досвід діяльності правозахисних інституцій;
- тлумачити і застосовувати закони, міжнародні нормативні правові акти під час практичної діяльності.

практичні навички:

- використовувати понятійно-категоріальний апарат юридичної науки для вирішення правових проблем;
- застосовувати теоретичні знання для високопрофесійного виконання службових обов'язків в процесі правореалізаційної та правозастосовної діяльності;
- практично застосовувати набуті знання при вирішенні професійних завдань, пов'язаних з міжнародною правовою допомогою.

Мова навчання: українська мова.

Консультативну допомогу здобувачі вищої освіти можуть отримати у науково-педагогічних працівників кафедри конституційного права та прав людини НАВС, які безпосередньо проводять заняття або звернувшись з письмовим запитом на електронну пошту за адресою: k003@naiau.kiev.ua.

Структура навчальної дисципліни:

Тема 1. Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації

Історичне походження прав людини. Універсальність та невідчужуваність прав людини. Теорія природних прав. Підходи до класифікації прав людини. Характеристика поколінь прав людини. Співвідношення понять «права» і «свободи» людини. Відображення теоретичних напрацювань щодо забезпечення прав людини в міжнародних та національних нормативно-правових актів. Поняття та ознаки міжнародно-правових стандартів з прав людини. Універсальні стандарти в сфері забезпечення прав людини.

Тема 2. Правові засади захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації

Верховенство права як фундаментальний принцип правоохоронної діяльності. Верховенство конституції. Повага до прав і свобод людини та громадянина. Принцип рівності прав і свобод людини та громадянина. Поняття та види дискримінації. Дискримінаційні ознаки. Анти дискримінаційні правові механізми.

Тема 3. Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів

Поняття та ознаки міжнародно-правових стандартів з прав людини. Загальна характеристика правозахисної системи Ради Європи. Правовий статус Європейського Суду з прав людини. Порядок звернення до ЄСПЛ. Критерії прийнятності заяв до ЄСПЛ. Загальна характеристики підходів ЄСПЛ до забезпечення прав людини. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. Галузеві процесуальні гарантії застосування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя в Україні.

Тема 4. Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання 1984 р. Сфера застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поведінки і покарання. Негативні й позитивні зобов'язання держави

в контексті статті 3 Конвенції. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції. Проведення ефективного розслідування щодо порушення права гарантованого статтею 3 Конвенцією. Право на повагу до честі і гідності особи: національний механізм забезпечення.

Тема 5. Забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів

Сфера застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – право на життя. Негативний обов'язок держави утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя; позитивний обов'язок держави – вживати відповідні заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під юрисдикцією держави. Право на життя та його конституційні гарантії в Україні. Початок життя людини як фактор забезпечення та захисту права на життя: правове регулювання на міжнародному та національному рівні.

Тема 6. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів

Поняття «поваги» до приватного і сімейного життя, в розумінні ЄСПЛ. Сфера дії статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «право на повагу до приватного і сімейного життя» обсяг прав, гарантованих нею. Взаємозв'язок прав, гарантованих статтею 8 Конвенції, і «класичної» класифікації справ, що можуть розглядатися в судах адміністративної юрисдикції (житлові спори, у сфері містобудування, охорони довкілля і т.д.). Структура статті 8 Конвенції. Позитивні зобов'язання держави. Оцінка судом обсягу дискреційних повноважень суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави. Обов'язок національних органів перевірити всі можливі варіанти вирішення проблеми. Концепція «житла» в розумінні статті 8 Конвенції. Недоторканість житла чи іншого володіння особи.

Тема 7. Особливості забезпечення свободи слова

Загальні положення статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «свобода вираження поглядів». Засоби вираження поглядів. ЗМІ як суб'єкт правовідносин, щодо забезпечення свободи слова. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції: розрізнення фактів та оціночних суджень, межі допустимої критики, «охолювальний ефект» (chilling effect), пропорційність заходу законній меті.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ECTS – 3	Галузь знань <u>26 «Цивільна безпека»</u>	Нормативна	
	Спеціальність <u>262 «Правоохоронна діяльність»</u>		
	Спеціалізація	Рік підготовки	
1-й		1-й	
Семестр			
Кількість розділів—		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90	Ступінь вищої освіти магістр	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи слухача – 4		8	4
		Семінарські	
		12	6
		Практичні	
		10	4
		Самостійна робота	
		60	76
Вид контролю			
		залік	залік

3. Структура залікового кредиту (тематичний план)

для підготовки здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальністю
«Правоохоронна діяльність» (262) галузь знань «Цивільна безпека» (26)
денної форми навчання

№ з/п	Тематика навчальної дисципліни	Нормативний обсяг годин	З них:				
			Всього годин з викладачем	з них:			Самостійна робота
				Лекцій	Семінарські заняття	Практичних занять	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Тема 1. Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації	12	4	2	2	-	8
2.	Тема 2. Правові засади захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації.	14	6	2	2	2	8
3.	Тема 3. Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів.	14	6	2	2	2	8
4.	Тема 4. Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.	16	6	2	2	2	10
5.	Тема 5. Забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.	10	2	-	2	-	8
6.	Тема 6. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.	12	4	-	2	2	8
7.	Тема 7. Особливості забезпечення свободи слова.	12	2	-	-	2	10
	ВСЬОГО ГОДИН:	90	30	8	12	10	60

для підготовки здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальністю
«Правоохоронна діяльність» (262) галузь знань «Цивільна безпека» (26)
заочно форми навчання

№ з/п	Тематика навчальної дисципліни	Нормативний обсяг годин	З них:				
			Всього годин з викладачем	з них:			Самостійна робота
				Лекцій	Семінарські заняття	Практичних занять	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Тема 1. Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації.	12	4	2	2	-	8
2.	Тема 2. Правові засади захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації.	14	4	2	2	-	10
3.	Тема 3. Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів.	14	4	-	2	2	10
4.	Тема 4. Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.	16	2	-		2	14
5.	Тема 5. Забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.	10	-	-	-	-	10
6.	Тема 6. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.	12	-	-	-	-	12
7.	Тема 7. Особливості забезпечення свободи слова.	12	-	-	-	-	12
	ВСЬОГО ГОДИН:	90	14	4	6	4	76

4. Плани семінарських та практичних занять

Тема 1. Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації

Питання до семінарського заняття:

1. Концептуальні підходи розвитку наукової думки щодо прав людини.
2. Права та свободи людини: аспекти співвідношення понять.
3. Покоління прав людини: змістовна характеристика та проблеми нормативного закріплення.
4. Класифікації прав людини: варіативність підходів та їх аналіз.
5. Забезпечення прав людини як критерій ефективності правоохоронної діяльності.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Історичне походження прав людини.
2. Універсальність та невідчужуваність прав людини.
3. Співвідношення понять право і свобода людини.
4. Універсальні стандарти в сфері забезпечення прав людини.

Тема 2. Правові засади захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації.

Питання до семінарського заняття:

1. Верховенство права як фундаментальний принцип правоохоронної діяльності.
2. Принцип рівності прав і свобод людини та громадянина.
3. Поняття та види дискримінації.
4. Дискримінаційні ознаки.
5. Анти дискримінаційні правові механізми.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Міжнародна хартія прав людини.
2. Американська конвенція прав людини 1969 р.
3. Африканська хартія прав людини і народів 1981 р.

Завдання до практичного заняття:

Проаналізувати рішення ЄСПЛ у справах:

1- «Олександр Олександров проти Росії» (відсутність постійного місця проживання як чинник, що впливає на більш поблажливе рішення)[Case of «ALEKSANDR ALEKSANDROV v. RUSSIA».URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181875>]

2- «Параскева Тодорова проти Болгарії» (роль етнічного походження в оцінці діяння національним судом [Case of «PARASKEVA TODOROVA v. BULGARIA».URL:<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98210>]

3- «Молдован та інші проти Румунії» (повторювані дискримінаційні висловлювання, що допускалися владою) [Case of «MOLDOVAN AND OTHERS v. ROMANIA (No. 2)» URL:<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69670>]

4- «Карсон та інші проти Сполученого Корлівства» (дискримінаційний характер правил, які регулюють право на індексацію пенсійних виплат) [CASE OF CARSON AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM - [Ukrainian Translation] summary by the COE Human Rights Trust Fund URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118531>]

5- «Дакір проти Бельгії», «Белкасемі і Оуссар проти Бельгії» (заборона публічного носіння одягу) [Case of «Dakir c. Belgique» URL:[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{<itemid>:\[<001-175139>\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{<itemid>:[<001-175139>]})] ; Case of «Belcacemi Et Oussar c. Belgique» URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{<itemid>:\[<001-175141>\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{<itemid>:[<001-175141>]})].

Тема 3. Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів.

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття та ознаки міжнародно-правових стандартів з прав людини.
2. Європейська правозахисна система: історія формування, правові засади.
3. Загальна характеристика ЄСПЛ.
4. Порядок виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ в Україні.
5. Вплив рішень ЄСПЛ на національне законодавство України.

Завдання до практичного заняття:

1. Скласти заяву до ЄСПЛ з цивільної справи.
2. Скласти заяву до ЄСПЛ з кримінальної справи.
3. Описати алгоритм дій заявника, щодо виконання ухваленого на його користь рішення ЄСПЛ.

Завдання для самостійної роботи:

1. Загальна характеристика Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р.
2. Звернення Рішення ЄСПЛ до виконання в частині виплат відшкодування в Україні.
3. Заходи загального характеру.
4. Правовий статус Міністерства юстиції України, як органу представництва (орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень).

Тема 4. Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття та характеристика «катування», «нелюдське поводження», «поводження що принижує гідність людини».

2. Нормативно-правове регулювання заборони катування, нелюдського поводження чи поводження що принижує гідність людини.
3. Сфери застосування статті 3 Конвенції.
4. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції.
5. Практика ЄСПЛ.

Завдання до практичного заняття:

1. Громадянина К. було затримано за підозрою в організації масових безладів та погромів під час мітингу, який було влаштовано на честь свята першого травня. З метою отримання від нього свідчень працівники територіального управління НП примушували останнього тривалий час стояти з широко розставленими ногами, підпираючи руками стіну, позбавляли їжі, води та сну, застосовували електричний струм для отримання зізнання.

Питання: Дайте правову оцінку діям правоохоронних органів. Які види жорстокого поводження застосовувалися, на Вашу думку, до гр К.?

2. Громадянина Н. під час його тримання під вартою у ІТТ було здійснене примусове годування. Медичного висновку щодо необхідності такого годування, ні обов'язкового протоколу цієї процедури не було. При цьому для подолання опору затриманого гр. Н. до нього застосовувалися такі обмежувальні засоби, як кайданки, роторозширювач, а також гумова трубка, призначена для встромлення у стравохід.

Питання: Дайте правову оцінку діям правоохоронних органів. Чим відрізняється катування від інших форм жорстокого поводження, що забороняються Конвенцією?

3. Громадянин С. перебуваючи під вартою в ІТТ під час досудового розслідування скаржився адміністрації установи на неналежні фізичні умови тримання під вартою. А саме: переповненість камери, в якій він утримувався (особистий простір громадянина С. в камері становив 1-2,5 м²); заявник лише раз на тиждень мав змогу приймати душ та прати білизну; тримання заявника у таких умовах протягом тривалого часу. Адміністрація ІТТ скарги залишала без задоволення, мотивуючи тим, що умови тримання під вартою відповідають діючим нормативам.

Питання: Чи є на вашу думку в діях адміністрації ІТТ порушення ст. 28 Конституції України та ст 3. Європейської конвенції з прав людини. Які види жорстокого поводження застосовувалися, на Вашу думку, до гр С.?

4. Проаналізувати рішення ЄСПЛ:

- справа «Аксой проти Туреччини» (Aksoy v. Turkey), заява № 21987/93, рішення від 18 грудня 1996 р.;
- справа «Томазі проти Франції» (Tomasi v. France), заява № 12850/87, рішення від 27 серпня 1992 р., серія А № 242-А;
- справа «Селмуні проти Франції» (Selmouni c. France) [GC], заява № 25803/94, рішення від 28 липня 1999 р.;
- справа «Аккоч проти Туреччини» (Akkoç v. Turkey), рішення від 10 жовтня 2000 р.
- «п'ять методів» – справа «Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. The United Kingdom), рішення від 18 січня 1978 р., серія А № 25;

Завдання до самостійної роботи:

1. Сфера застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання.
2. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції.
3. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції.
4. Мінімальний рівень жорстокості.
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 р.

Тема 5. Забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Питання до практичного заняття:

1. Сфера застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – право на життя.
2. Негативний обов'язок держави утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя.
3. Позитивний обов'язок держави – вживати відповідні заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під юрисдикцією держави.
4. Право на життя та його конституційні гарантії в Україні.

Додаткові завдання для підготовки до практичного заняття:

1. Початок життя людини як фактор забезпечення та захисту права на життя: правове регулювання на міжнародному та національному рівні.
2. Евтаназія: за і проти.

Тема 6. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Питання до семінарського заняття:

1. Юридичний зміст права на повагу до приватного та сімейного життя.
2. Загальні вимоги щодо виправданості втручання у право гарантоване статтею 8 Конвенції.
3. Практика ЄСПЛ щодо забезпечення права на приватність.

Завдання до практичного заняття:

1. Yes/No тест

Поняття «приватне життя» у практиці ЄСПЛ не є чітко визначеним, і охоплює широкий спектр питань, серед яких зовнішній вигляд особи.	Так	Ні
Широке тлумачення має поняття «сімейного життя», що охоплює не лише формальні, але й «інші «сімейні зв'язки», які існують де-факто і характеризуються достатньою сталістю».	Так	Ні
Суд вважає, що, коли йдеться про широкі межі розсуду, надані державам в контексті їх екологічних зобов'язань за статтею 8 Конвенції, вони передбачають встановлення загального права заявника на безоплатне нове житло за рахунок держави.	Так	Ні
Між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які у залежності від природи та важливості можуть переважати над інтересами батьків.	Так	Ні
Термін «житло» в тлумаченні Суду означає насамперед місце, де особа є «вдома». Тобто наголос робиться на аспекті важливості об'єкту (помешкання) для особи, задоволення її потреб, а не на характеристиці самого об'єкту, приміром, його відповідності певним вимогам.	Так	Ні
Захистом статті 8 Конвенції охоплюється циганська кибитка (шатро), крім того гарантії статті 8 Конвенції поширюються також на офіси (адвокатів, нотаріусів та ін.) та інші володіння особи.	Так	Ні
Держава може відмовити особі у праві взяти участь у похороні її батьків, тільки якщо для цього існують вагомі підстави та якщо не можливо знайти альтернативне рішення.	Так	Ні
Невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя не гарантується під час кримінального провадження.	Так	Ні

MootCourt

Група із 30 осіб ділиться на 3 підгрупи по 10 осіб

Підгрупи розходяться по різним окремим приміщенням і отримують завдання.

Кожна підгрупа ділиться на

- представників заявниці (3-4 особи)	- представників уряду (3-4 особи)	- суддів ЄСПЛ (3 особи)
готують аргументацію на користь заявника	висловлюють позицію захисту з боку держави	Ведуть засідання, надають слово сторонам, слідкують за таймінгом, ставлять питання, виносять обґрунтоване узгоджене спільне рішення, щодо наявності, або відсутності порушення права, гарантованого Конвенцією

Обставини справи:

16 липня 1992 року гр. Н, 1908 року народження, прописала заявницю до своєї квартири як постійну мешканку, в березні 1993 року склала заповіт та заповіла квартиру заявниці. Натомість заявниця мала піклуватися про гр. Н.

5 січня 1993 року заявника, тоді неповнолітнього, як члена сім'ї своєї матері також було прописано до квартири гр. Н як постійного мешканця. Заявники переїхали до квартири, обали про її утримання, робили певні ремонтні роботи.

23 серпня 1994 року Київською міською державною адміністрацією було обіцяно забезпечити заявників новою квартирою в зв'язку з рішенням про знесення будинку, співвласницею якого була гр. Н. Однак це рішення виконано не було.

У 1995 та 1996 роках дружини заявника та двох її дітей від попередніх зв'язків, 1988 та 1989 років народження, також було прописано як постійних мешканців у цій же квартирі. Пізніше заявник усиновив цих дітей (у 1996 р.) та розлучився з їх матір'ю (у 1998 р.).

18 грудня 1998 року гр. Н померла.

Після її смерті заявниця дізналась, що у 1996 та 1998 роках гр. Н склала ще два заповіти та заповіла ту саму квартиру іншим особам. 12 березня 1999 року заявниця звернулась до суду з позовом про визнання цих двох заповітів недійсними. Заявниця стверджувала, що з 1995 року гр. Н перебувала у важкому стресовому стані внаслідок її участі у судовому розгляді спору із співвласницею будинку гр. А, що призвело до погіршення її психічного здоров'я та здатності приймати рішення.

26 лютого 2001 року комісія експертів здійснила оцінку психічного здоров'я гр. Н та встановила, що в березні 1993 року, грудні 1995 року та жовтні 1998 року гр. Н страждала на органічні психічні розлади з помірно вираженим інтелектуально-мнестичним зниженням та параноїдним синдромом. У результаті, в ці періоди вона була неспроможна «розуміти значення своїх дій і керувати ними».

На підставі цих висновків 3 квітня 2001 року прокурор, діючи в інтересах держави, приєднався до провадження у справі заявниці з вимогою визнання недійсними всіх заповітів гр. Н, включаючи заповіт, складений у 1993 році на користь заявниці.

В остаточному судовому рішенні по справі вимоги прокурора задоволені. 8 червня 2001 року Ленінградський районний суд м. Києва задовольнив вимогу прокурора. Апеляційні скарги сторін на це рішення були повернуті як такі, що не відповідали процесуальним вимогам, і рішення набрало законної сили.

28 травня 2002 року Державна податкова інспекція звернулась до суду із позовом до заявників про визнання їхньої прописки недійсною, оскільки вона не мала законної підстави з огляду на психічний розлад у колишньої власниці квартири в той час, коли вона надавала дозвіл на прописку. В подальшому Державна податкова інспекція вимагала виселення заявників, заявляючи, що їхнє проживання у квартирі перешкоджає органам державної влади продати квартиру за найвищою можливою ціною.

Заявник подав зустрічний позов про визнання його законним наймачем квартири. Він, зокрема, стверджував, що він і його матір займали цю квартиру значний проміжок часу добросовісно та на законних підставах, несли витрати з утримання та ремонту. Крім того, родина не мала іншого житла, а їхнє виселення загрожувало інтересам виховання двох неповнолітніх дітей, які залишились на утриманні заявника після того, як їхня матір залишила сім'ю.

Суд ухвалив рішення, яким було задоволено вимоги Державної податкової інспекції.

На виконання рішення, 5 грудня 2002 року заявників було виселено. Заявники стверджували, що вони були змушені просити різних родичів і друзів про надання їм притулку та що вони не мали постійного місця проживання після їхнього виселення. У 2006 році заявник купив будинок.

Заявники звернулись до ЄСПЛ зі скаргою на порушення їхнього «права на житло» у зв'язку з визнанням недійсною їхньої прописки та виселенням. Вони посилались на статтю 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших».

Заявники зазначили, що квартира гр. Н була їхнім єдиним житлом і до виселення вони законно займали її близько десяти років. На їхню думку, при наданні дозволу на наймання житла власника квартири не мала психічних розладів і компетентні державні органи в той час належним чином зареєстрували найм, не ставлячи під сумнів цей факт. Крім того, в 1995-1996 роках, коли власника діяла у власних інтересах під час розгляду спору в суді та була присутня в судових засіданнях, суди ніколи не піддавали сумніву її дієздатність.

Завдання для самостійної роботи:

1. Поняття «поваги» до приватного і сімейного життя, в розумінні ЄСПЛ.
2. Сфера дії статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «право на повагу до приватного і сімейного життя» обсяг прав, гарантованих нею.
3. Взаємозв'язок прав, гарантованих статтею 8 Конвенції, і «класичної» класифікації справ, що можуть розглядатися в судах адміністративної юрисдикції (житлові спори, у сфері містобудування, охорони довкілля і т.д.).
4. Структура статті 8 Конвенції.
5. Позитивні зобов'язання держави.
6. Поняття «сімейне життя», «приватне життя» як об'єкт правового захисту.
7. Умови виправданості втручання у право на повагу до приватного життя особи, відповідно до практики ЄСПЛ.

Тема 7. Особливості забезпечення свободи слова

Завдання до практичного заняття:

1. Письмово дайте відповіді на питання:

1. Загальні положення статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «свобода вираження поглядів».
2. Засоби вираження поглядів.
3. ЗМІ як суб'єкт правовідносин, щодо забезпечення свободи слова.
4. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції.
5. Розрізнення фактів та оціночних суджень.

6. Межі допустимої критики.
7. «Охолоджувальний ефект» (chilling effect).
8. Пропорційність заходу законній меті.

2. Проаналізуйте наступні рішення ЄСПЛ:

- справа «Газета «Україна-Центр» проти України» (Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine) від 15 липня 2010 року, заява № 16695/04;
- справа «Мирський проти України» (Myrskyu v. Ukraine) від 20 травня 2010 року, заява № 7877/03;
- справа «Швидка проти України» (Shvydka v. Ukraine) від 30 жовтня 2014 року, заява № 17888/12;
- справа «Ляшко проти України» (Lyashko v. Ukraine) від 10 серпня 2006 р., заява № 21040/02, п. 57;
- справа «Сірик проти України» (Siryk v. Ukraine) від 31 березня 2011 року, заява № 6428/07.

5. Самостійна робота

Тема 1. Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації

Завдання до самостійної роботи:

1. Правовий статус людини і громадянина та права людини: співвідношення понять.
2. Обмеження прав і свобод: підстави, обґрунтування та доцільність обмежень.
3. Характеристика та співвідношення категорій «права людини» і «свободи людини», «обов'язки людини». Єдність прав та обов'язків.
4. Характеристика та співвідношення категорій «права людини» і «права громадянина».

Тема 2. Правові засади захисту та дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації

Завдання до самостійної роботи:

Проаналізувати рішення ЄСПЛ у справах:

- 1- *«Олександр Олександров проти Росії» (відсутність постійного місця проживання як чинник, що впливає на більш поблажливе рішення)* [Case of «ALEKSANDR ALEKSANDROV v. RUSSIA». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181875>]
- 2- *«Параскева Тодорова проти Болгарії» (роль етнічного походження в оцінці діяння національним судом* [Case of «PARASKEVA TODOROVA v. BULGARIA». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98210>]
- 3- *«Молдован та інші проти Румунії» (повторювані дискримінаційні висловлювання, що допускалися владою)* [Case of «MOLDOVAN AND OTHERS v. ROMANIA (No. 2)» URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69670>]

4- «Карсон та інші проти Сполученого Королівства» (дискримінаційний характер правил, які регулюють право на індексацію пенсійних виплат) [CASE OF CARSON AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM - [Ukrainian Translation] summary by the COE Human Rights Trust Fund URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118531>]

5- «Дакір проти Бельгії», «Белкасемі і Оуссар проти Бельгії» (заборона публічного носіння одягу) [Case of «Dakir c. Belgique» URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»:\[«001-175139»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»:[«001-175139»]})] ; Case of «Belcacemi Et Oussar c. Belgique» URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»:\[«001-175141»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»:[«001-175141»]})].

Тема 3. Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Загальна характеристика Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р.
2. Звернення Рішення ЄСПЛ до виконання в частині виплат відшкодування в Україні.
3. Заходи загального характеру.
4. Правовий статус Міністерства юстиції України, як органу представництва (орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень).

Тема 4. Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Завдання до самостійної роботи:

1. Сфера застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання.
2. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції.
3. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції.
4. Мінімальний рівень жорстокості.
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 р.

Тема 6. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Поняття «поваги» до приватного і сімейного життя, в розумінні ЄСПЛ.
2. Сфера дії статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «право на повагу до приватного і сімейного життя» обсяг прав, гарантованих нею.
3. Взаємозв'язок прав, гарантованих статтею 8 Конвенції, і «класичної» класифікації справ, що можуть розглядатися в судах адміністративної юрисдикції (житлові спори, у сфері містобудування, охорони довкілля і т.д.).
4. Структура статті 8 Конвенції.
5. Позитивні зобов'язання держави.
6. Поняття «сімейне життя», «приватне життя» як об'єкт правового захисту.
7. Умови виправданості втручання у право на повагу до приватного життя особи, відповідно до практики ЄСПЛ.

Тема 7. Особливості забезпечення свободи слова

Завдання для самостійної роботи:

1. Поняття «інформація», види інформації, «персональні данні».
2. Правове регулювання зберігання, захисту, розповсюдження інформації в Україні.
3. Проаналізуйте наступні рішення ЄСПЛ:
 - справа «Газета «Україна-Центр» проти України» (Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine) від 15 липня 2010 року, заява № 16695/04;
 - справа «Мирський проти України» (Myrskyu v. Ukraine) від 20 травня 2010 року, заява № 7877/03;
 - справа «Швидка проти України» (Shvydka v. Ukraine) від 30 жовтня 2014 року, заява № 17888/12;
 - справа «Ляшко проти України» (Lyashko v. Ukraine) від 10 серпня 2006 р., заява № 21040/02, п. 57;
 - справа «Сірик проти України» (Siryk v. Ukraine) від 31 березня 2011 року, заява № 6428/07.

6. Індивідуальні завдання (варіативно)

Тема 1. Права людини: генеза та теоретико-правові підходи до інтерпретації.

Реферати (доповіді):

1. Типологія прав людини.
2. Позитивні й негативні права, класифікація прав за сферами суспільної життєдіяльності.
3. Покоління прав людини.
4. Фундаментальні (основні) права особи: поняття і характеристика, відмінність від не фундаментальних (додаткових) прав.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Правовий статус людини і громадянина.
2. Обмеження прав і свобод, підстави обмежень.
3. Права людини як галузь міжнародного права.

Тема 2. Правові засади захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів. Принцип рівності та заборона дискримінації.

Реферати (доповіді):

1. Захист прав жінок в Україні: історичний аспект
2. Забезпечення прав людей з особливими потребами в Україні.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Поняття дискримінації та джерела, в яких закріплені норми по протидії їй.
2. Історичні витоки і тенденції розвитку засобів захисту від дискримінації.
3. Практика комітетів ООН та ЄСПЛ в питаннях захисту від дискримінації.
4. Основні способи аргументації для звинувачення в дискримінації і для захисту від таких звинувачень.

Тема 3. Європейська правозахисна система. Застосування практики ЄСПЛ в діяльності правоохоронних органів.

Реферати (доповіді):

1. Стан виконання рішень ЄСПЛ в Україні.
2. Рамкові рішення ЄСПЛ.
3. Оскарження рішень ЄСПЛ.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Динаміка показників застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практики ЄСПЛ.
2. Експертне оцінювання необхідності застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практики ЄСПЛ: рішення без посилань.
3. Характер (спосіб) застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практики ЄСПЛ українськими суддями.
4. Складність справи та частота посилання на Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практику ЄСПЛ.
5. Цілі застосування посилань на Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практику ЄСПЛ.

Тема 4. Забезпечення заборони катувань: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Реферати (доповіді):

1. Правова кваліфікація катування: міжнародна та національна практика.
2. Гідність особи як правова категорія.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Основні справи Європейського суду з прав людини зі ст. 3 Конвенції
2. Основні гарантії профілактики негуманного або жорстокого поводження із затриманими або заарештованими.
3. Порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. у справах стосовно екстрадиції, депортації та висилки.

Тема 5. Забезпечення права на життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Реферати (доповіді):

1. Загальної характеристики природного права людини на життя шляхом аналізу окремих його аспектів (поняття, зміст, структура).
2. Аборт – легалізоване порушення права на життя ?
3. Евтаназія – право на життя чи право на смерть.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Право фізичної особи на невід’ємність її життя (заборона свавільного та безпідставного позбавлення життя).
2. Заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя (евтаназії).
3. Право фізичної особи захищати своє життя та здоров’я, а також життя та здоров’я іншої особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом (у тому числі і право на позбавлення життя іншої особи).
4. Право на материнство, право на батьківство, право на штучне запліднення та перенесення зародка в організм жінки, право на стерилізацію, право на штучне переривання вагітності, право на застосування методів генетичної інженерії.

Тема 6. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: практика ЄСПЛ та її застосування в діяльності правоохоронних органів.

Реферати (доповіді):

1. Правовий зміст терміну «персональні данні».
2. Філософія права на повагу приватного життя.
3. Справедливий баланс між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства.
4. Психо-фізіологічна цілісність як основа приватного життя людини.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Закріплення права людини на приватність в універсальних і регіональних міжнародних договорах.
2. Таємниця електронних комунікацій, та її правове забезпечення.
3. Чинне законодавство України про захист персоніфікованої інформації.

Тема 7. Особливості забезпечення свободи слова

Реферати (доповіді):

1. Журналістська діяльність та свобода слова.
2. Свобода слова та цензура.
3. Свобода слова та право на приватність: аспекти співвідношення.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Правові аспекти зловживання правом на свободу слова.
2. Правові аспекти посилення відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналіста.
3. Історичний аспект формування конституційного права на свободу думки і слова.

7. Орієнтовний перелік питань для тестового контролю самостійної роботи

1. Теорія природних прав.
2. Підходи до класифікації прав людини.
3. Характеристика поколінь прав людини.
4. Поняття та ознаки міжнародно-правових стандартів з прав людини.
5. Універсальність та невідчужуваність прав людини.
6. Співвідношення понять право і свобода людини.
7. Універсальні стандарти в сфері забезпечення прав людини.
8. Механізми міжнародного захисту прав людини.
9. Регіональні стандарти в сфері забезпечення прав людини.
10. Поняття дискримінації.
11. Пряма та непряма дискримінація.
12. Дискримінаційні ознаки.
13. Анти дискримінаційні правові механізми.
14. Міжнародна хартія прав людини.
15. Американська конвенція прав людини 1969 р.
16. Африканська хартія прав людини і народів 1981 р.
17. Правовий статус Європейського Суду з прав людини.
18. Порядок звернення до ЄСПЛ.
19. Критерії прийнятності заяв до ЄСПЛ.
20. Виконання рішень ЄСПЛ в Україні.
21. Звернення Рішення ЄСПЛ до виконання в частині виплат відшкодування в Україні.
22. Заходи загального характеру.
23. Сфера застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання.
24. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції.
25. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції.
26. Мінімальний рівень жорстокості.

27. Проведення ефективного розслідування щодо порушення права гарантованого статтею 3 Конвенцією.
28. Право на повагу до честі і гідності особи: національний механізм забезпечення.
29. Сфера застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – право на життя.
30. Негативний обов'язок держави утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя.
31. Право на життя та його конституційні гарантії в Україні.
32. Поняття «поваги» до приватного і сімейного життя, в розумінні ЄСПЛ.
33. Сфера дії статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «право на повагу до приватного і сімейного життя» обсяг прав, гарантованих нею.
34. Концепція «житла» в розумінні статті 8 Конвенції.
35. Недоторканість житла чи іншого володіння особи.
36. Загальні положення статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «свобода вираження поглядів».
37. ЗМІ як суб'єкт правовідносин, щодо забезпечення свободи слова.
38. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції.
39. Загальні положення статті 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «свобода мирних зібрань».
40. Забезпечення свободи мирних зібрань в Україні.
41. Форми мирного зібрання.
42. Сповіщення органів влади про мирне зібрання.
43. Підстави для заборони мирного зібрання.

8. Методи навчання та контролю

Методи навчання

Бесіда - передбачає використання попереднього досвіду, знань слухачів з конституційного права і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу щодо сучасних аспектів міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних (вступна, поточна й підсумкова бесіди).

Лекція — це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою.

Наочні методи передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації.

Демонстрація— це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

Ілюстрація — метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, мультимедійні матеріали, схеми, графіки та ін.).

Методи контролю

Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

Усний контроль (усне опитування). Це найпоширеніший метод при вивченні дисципліни «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини». Його використання сприяє опануванню логічним мисленням, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, образно, емоційно, обстоювати власну думку. Здійснюють його на семінарських, практичних заняттях, а також на лекціях і консультаціях.

Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини» і вимог програми; підготовка здобувачів вищої освіти до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки знань з «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини» можуть бути: *репродуктивними* (передбачають відтворення вивченого); *реконструктивними* (потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах); *творчими* (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення (способів дій) на виконання складніших завдань).

Письмовий контроль. Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння здобувачами ступеня вищої освіти знаннями, вміннями та навичками з дисципліни «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини», визначення їх якості - правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Перевагою письмової перевірки є те, що за короткий термін вдається скласти уявлення про знання багатьох слухачів, результати перевірки зберігаються і є змога з'ясувати деталі й неточності у відповідях.

Тестовий контроль. Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини» передбачається використання тестового контролю. При цьому можливе застосування тестів як відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями), так і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

Практична перевірка. Її застосовують з дисципліни «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини» з метою оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок. Така перевірка дає змогу виявити, якою мірою здобувачі ступеня вищої освіти усвідомили теоретичні основи цих дій.

9. Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю

1. Теорія природних прав.
2. Підходи до класифікації прав людини.
3. Характеристика поколінь прав людини.
4. Відображення теоретичних напрацювань щодо забезпечення прав людини в міжнародних та національних нормативно-правових актів.
5. Поняття та ознаки міжнародно-правових стандартів з прав людини.
6. Історичне походження прав людини.
7. Універсальність та невідчужуваність прав людини.
8. Співвідношення понять право і свобода людини.
9. Універсальні стандарти в сфері забезпечення прав людини.
10. Механізми міжнародного захисту прав людини.
11. Універсальні механізми захисту прав людини.
12. Регіональні стандарти в сфері забезпечення прав людини.
13. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.
14. Поняття дискримінації.
15. Пряма та непряма дискримінація.
16. Дискримінаційні ознаки.
17. Анти дискримінаційні правові механізми.
18. Міжнародна хартія прав людини.
19. Американська конвенція прав людини 1969 р.
20. Африканська хартія прав людини і народів 1981 р.
21. Декларація СНД про міжнародні зобов'язання в галузі прав людини і основних свобод 1993 р.
22. Декларація СНД про міжнародні зобов'язання в галузі прав людини і основних свобод 1993 р.
23. Загальна характеристика правозахисної системи Ради Європи.
24. Правовий статус Європейського Суду з прав людини.
25. Порядок звернення до ЄСПЛ.
26. Критерії прийнятності заяв до ЄСПЛ.
27. Загальна характеристики підходів ЄСПЛ до забезпечення прав людини.
28. Галузеві процесуальні гарантії застосування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя в Україні.
29. Застосування в Україні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та практики ЄСПЛ.
30. Виконання рішень ЄСПЛ в Україні.
31. Звернення Рішення ЄСПЛ до виконання в частині виплат відшкодування в Україні.
32. Заходи загального характеру.
33. Правовий статус Міністерства юстиції України, як органу представництва (орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень).
34. Сфера застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання.

35. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції.
36. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції.
37. Мінімальний рівень жорстокості.
38. Проведення ефективного розслідування щодо порушення права гарантованого статтею 3 Конвенцією.
39. Правові підходи до визначення поняття гідності особи.
40. Право на повагу до честі і гідності особи: національний механізм забезпечення.
41. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 р.
42. Сфера застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – право на життя.
43. Негативний обов'язок держави утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя.
44. Позитивний обов'язок держави – вживати відповідні заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під юрисдикцією держави.
45. Право на життя та його конституційні гарантії в Україні.
46. Поняття «поваги» до приватного і сімейного життя, в розумінні ЄСПЛ.
47. Сфера дії статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «право на повагу до приватного і сімейного життя» обсяг прав, гарантованих нею.
48. Взаємозв'язок прав, гарантованих статтею 8 Конвенції, і «класичної» класифікації справ, що можуть розглядатися в судах адміністративної юрисдикції (житлові спори, у сфері містобудування, охорони довкілля і т.д.).
49. Концепція «житла» в розумінні статті 8 Конвенції.
50. Недоторканість житла чи іншого володіння особи.
51. Загальні положення статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «свобода вираження поглядів».
52. Засоби вираження поглядів.
53. ЗМІ як суб'єкт правовідносин, щодо забезпечення свободи слова.
54. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції.
55. Загальні положення статті 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. – «свобода мирних зібрань».
56. Розмежування мирного зібрання від не мирного.
57. Зв'язок свободи мирних зібрань із свободою вираження поглядів.
58. Підходи ЄСПЛ до визначення обґрунтованості втручання у право на свободу мирних зібрань.
59. Забезпечення свободи мирних зібрань в Україні.
60. Форми мирного зібрання.
61. Сповіднення органів влади про мирне зібрання.
62. Підстави для заборони мирного зібрання.

10. Рейтингова система оцінювання результатів навчання.

Нормативне підґрунтя встановлення рейтингу компетентності слухачів

Нормативним підґрунтям встановлення рейтингу компетентності є Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 50 Закону України «Про вищу освіту» формами організації освітнього процесу є: 1) навчальні заняття; 2) самостійна робота; 3) практична підготовка; 4) контрольні заходи.

Розподіл балів, з яких формується рейтинг компетентності слухача, відбувається між поточним контролем (60 балів) та підсумковим контролем (40 балів).

Аудиторна робота (поточне накопичення балів)							Підсумковий контроль		Підсумкова кількість балів
							залік або екзамен		
Max 60%							Max 40%		Max 100%
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7			

Шкала оцінювання: національна та ESTC

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	Fx	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

11. Рекомендована література

Основна

1. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (із змінами, внес. Протоколом № 11) Дата оновлення: 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Європейська соціальна хартія (переглянута), Страсбург, 3 травня 1996 рок: ETS/163. К.: Фенікс, 2004. 38с.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 р. Дата оновлення: 13.11.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
5. Конституція України: станом на 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <http://https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
10. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455 VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>.
11. Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF#n8>.
12. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2016 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>.
13. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
14. Про Національну раду з питань антикорупційної політики: Указ Президента України від 14 жовт. 2014 р. № 808/2014. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/808/2014>.
15. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
16. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вер. 2011 р. № 3773-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 05.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
18. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серп. 2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-p#Text>
19. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

20. Римський статут міжнародного кримінального суду A/CONF.183/9 від 17.07.1998 р. зі змінами. Дата оновлення: 16.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
21. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: ООН; Статут, Міжнародний документ від 26 червня 1945 року. Дата оновлення: 16.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
22. Adapted from David Shiman, Teaching Human Rights, (Denver: Center for Teaching International Relations Publications, U of Denver, 1993): 6-7.
23. Dominika Bychawska-Siniarska PROTECTING THE RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION UNDER THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS A handbook for legal practitioners. Council of Europe, July 2017. Printed at the Council of Europe. 126 p.
24. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Right to respect for private and family life. This Guide has been prepared by the Directorate of the Jurisconsult and does not bind the Court. The text was finalised on 31 December 2016; it may be subject to editorial revision. 102 p.
25. Immanuel Kant, "Perpetual Peace," in Hans Reiss (ed.), Kant: Political Writings, 2nd.ed., Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p.125. Note, however, that Kant did not believe that the citizenry could revolt against the sovereign for a misuse of power; thus, the rights of mankind in a Kantian society would lack the ultimate in political enforcement.
26. Ivana Roagna Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks Council of Europe Strasbourg, 2012. Directorate General of Human Rights and Rule of Law Council of Europe F-67075 Strasbourg Cedex www.coe.int/justice 109 p.
27. Jeremy Bentham, "Anarchical Fallacies; being an examination of the Declaration of Rights issues during the French Revolution", in Jeremy Waldron (ed.), Nonsense Upon Stilts: Bentham, Burke and Marx on the Rights of Man, New York: Methuen, 1987, p.69.
28. Questions and answers. European Court of Human Rights Council of Europe F-67075 Strasbourg cedex www.echr.coe.int.
29. Statute of the Council of Europe signed at London on 5 May 1949 URL: <https://www.google.com.ua/search?q=Statute+of+the+Council+of+Europe&oq=Statute+of+the+Council+of+Europe&aqs=chrome..69i57j0l5.1501j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#>
30. The prohibition of torture. A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights. Aisling Reidy. Human rights handbooks, No. 6. Directorate General of Human Rights Council of Europe F-67075 Strasbourg Cedex http://www.coe.int/human_rights/. 52 p.
31. The right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Ursula Kilkelly. Human rights handbooks, No. 1. Directorate General of Human Rights Council of Europe F-67075 Strasbourg Cedex http://www.coe.int/human_rights/
32. Walters, Gregory J. Human Rights in Theory and Practice: A Selected and Annotated Bibliography, with an Historical Introduction. Metuchen, New Jersey &

London: Scarecrow Press, and Pasadena, CA & Englewood Cliffs, N.J.: Salem Press 1995.

33. Youth stabbed in front of school: authorities failed in their duty of supervision. Press Realize issued by the Registrar of the Court ECHR 296 (2012) 10.07.2012. Kayak v. Turkey (application no. 60444/08).

34. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини : монографія. Іван-Франківськ, Симфонія форте, 2012. 212 с.

35. Буроменський М. В. Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко, В. Г. Куць. Харків, 2004. 198 с.

36. Бущенко А. П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці. Харків : Права людини, 2007. 216 с.

37. Бущенко А. П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського Суду з прав людини, 2-е вид., випр. та доп. Харків: Права людини, 2008. 432 с.

38. Донеллі Д. Права людини у міжнародній політиці / Д. Донеллі ; пер. з англ. Т. Завалій. Львів : Кальварія, 2004. 280 с.

39. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини. Київ : Алерта, 2013. 368 с.

40. Європейський суд з прав людини. Судова практика. Вип. 2. Стаття 2 ЄКПЛ. "Право на життя" : у 3 кн., за заг. ред. В. Г. Буткевича. К. : Ред. журн. "Право України", 2011. Кн. 1–3.

41. Європейські стандарти в галузі свободи слова. Київ : Ін Юре, 2002. 232 с.

42. Женев'єв Майер. Щодо ролі судової системи у виконанні рішень Європейського суду з прав людини на національному рівні. Вісник Верховного Суду України. 2017. № 6 (202). С. 45- 48.

43. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. Київ. Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.

44. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: Навчальний посібник. В. В. Молдован, Л. І. Чулінда. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 206 с.

45. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підруч. / О.В.Пушкіна, В. М. Шкабаро, Т. М. Заворотченко. Д.: Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. 336 с.

46. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник 6-е видання. Київ: Атіка, 2009. 608 с.

47. Кулик Т.О. Забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя: регіональний та національний стандарт. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1 (15) С. 166-179.

48. Манукян В. И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии : науч.-практ. Пособие. Киев : Истина, 2010. 480 с.

49. Найцікавіша інформація про права людини за лютий 2018 року. Дайджест УГСПЛ № 5(37) за лютий 2018 р., програма USAID «Права людини в дії» URL: <https://helsinki.org.ua/articles/najtsikavisha-informatsiya-pro-prava-lyudyny-za-lyutyj-2018-roku/>.

50. Паліюк В. П. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське законодавство та судова практика. Миколаїв : Іліон, 2010. 556 с.
51. Предместніков О.Г., Халюк С.О., Карпунець В.Д. Актуальні питання обмеження прав і свобод людини та громадянина під час дії воєнного стану. 2024. № 33.
52. Пушкар П. В. Посилення спроможності судової влади у виконанні рішень Європейського суду з прав людини: досвід держав–членів Ради Європи . Вісник Верховного Суду України. 2017. № 6 (202). С. 41- 45.
53. Рабінович П. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) : монографія / П. М. Рабінович, І. М. Панкевич. Львів: Астрон, 2001. 108 с.
54. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716?download=true>
55. Халюк С.О. Гендернозумовлене насильство як порушення прав людини в умовах воєнного стану. Актуальні питання у сучасній науці. Серія Право. 2024. № 4(22). С. 800–811.
56. Шевчук С. В. Порівняльне прецедентне право з прав людини. Київ, Реферат, 2002. 344 с.

Додаткова

57. Баштанник В. Регламентация захисту прав людини у системі права ЄС: організаційно-правовий аспект. Право України. 2006. № 9. С. 56–60
58. Калиновський Б.В. Дотримання прав людини правоохоронними органами України: проблеми та шляхи їх вирішення. Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ : зб. Матеріалів VI між нар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовтня 2018 р.). К.: Ін-т крим.-викон. служби, ФОП Кандтба Т.П. – 2018. С. 92-95.
59. Кулик Т.О. Конституційна реформа щодо правосуддя в Україні: перший погляд на недоліки та переваги // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. - № 3 – С. 7-12.
60. Майбутнє Європейського суду з прав людини (Інтерлакенська, Ізмірська, Брайтонська декларації) : [зб.] / Нац. акад. прав. наук України, НДІ ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування ; гол. ред. П. М. Рабінович. Львів : Сполом, 2013. 56 с.
61. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К. : Істина, 2010. 488 с.
62. Муравйов В. Захист прав людини в Європейському Союзі. Право України. 2011. № 6. С. 85–100.
63. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 1.11.1996 року «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/v0009700-96> .
64. Лісничка О. Практика Європейського суду з прав людини в контексті захисту прав пацієнтів. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2018. № 3. Ч.2. С.81-85.

65. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник. – 2-е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
66. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: Навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
67. Дотримання прав в діяльності органів Національної поліції: Навчальний посібник О.В. Ковальова, А.І. Берендєєва, А.Г. Пишна, В.Ю. Томіна Одеса, 2020. 180 с.
68. Захист та дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів: Навчальний посібник М.В. Корнієнко, А.І. Берендєєва, В.Ю. Томіна Одеса, 2021. 141 с

12. Інформаційні ресурси

69. HUDOC. European Court of Human Rights URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
70. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> .
71. Офіційна Інтернет-сторінка Ради Європи URL: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1182&lang=en>.
72. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
73. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України URL: <http://kmu.gov.ua>
74. Офіційний сайт Конституційного Суду України URL: <http://ccu.gov.ua>
75. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України URL: <http://www.mvs.gov.ua>.
76. Офіційний сайт Президента України URL: <http://president.gov.ua>